

Η μετατροπή του επισκέψιμου μνημείου-μουσείου σε ισλαμικό τέμενος τον Ιούλιο του 2020 –μολονότι ήταν αναμενόμενη, για όποιον έχει παρακολουθήσει έστω και από απόσταση τα τεκταινόμενα στην Τουρκία του 21ου αιώνα– είναι ένα γεγονός που μας θλίβει, μας πικραίνει, μας προσβάλλει και μας ανησυχεί πάρα πολύ. Πρέπει να τονίσουμε όμως ότι πολλά από αυτά που ειπώθηκαν από ελληνικά χείλη, σχετικά με την προκλητική απόφαση του προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας, ήταν επικίμως απαράδεκτα και αγριευτικά. Λάθος τόνος, λάθος πεντάγραμμα, λάθος στόχευση, λάθος πληροφορίες, πλήρης σύγχυση. Τις μεγαλοστομίες, τις απειλές, τα μισαλλόδοξα συνθήματα και τις προτροπές για «εκδίκηση» υποδαύλισαν σε μεγάλο βαθμό και πολλοί εκπρόσωποι των ΜΜΕ.

Εδώ, συγκεντρώσαμε τις πανοραμικές δημοσιεύσεις του Ιουνίου και Ιουλίου 2020 και προσθέσαμε μία άποψη που μας έστειλε συνεργάτης, καθώς κι ένα δριμύ κείμενο, γραμμένο το 2016, με το οποίο καταγγέλλαμε τότε τις καθεστωτικές αυθαιρεσίες σε βάρος πολλών μνημείων, κυρίως βυζαντινών, όπως και τη χρήση της Αγίας Σοφίας για νυχτερινό τζαμί επί 30 ημέρες στη διάρκεια του Ραμαζανιού. Όλα έδειχναν τι επρόκειτο να συμβεί.

Από το Face Book που διατηρούμε με τον τίτλο Πολιτιστική Εταιρεία Πανόραμα: Οι αναρτήσεις μας σχετικά με την Αγία Σοφία και την αλλαγή χρήσης του μνημείου (Ιούνιος – Ιούλιος 2020)

Στις 30 Ιουνίου, όταν ανακοινώθηκε επίσημα από την Τουρκία η ανησυχητική και τόσο προκλητική είδηση, γράψαμε: «Στις 2 Ιουλίου, το Συμβούλιο Επικρατείας της Τουρκίας αποφασίζει για το αν η Αγία του Θεού Σοφία (εκκλησία από το 537 μέχρι το 1453, τζαμί από το 1453 μέχρι το 1931 και μουσείο από το 1935 μέχρι σήμερα), θα μετατραπεί σε τζαμί, ακυρώνοντας την απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου της Τουρκίας του 1934 και αψηφώντας τις αποφάσεις της ΟΥΝΕΣΚΟ. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης αναφέρθηκε και πάλι σήμερα το πρωί (30/6) σε αυτό το άκρως θλιβερό θέμα, που φανερώνει και τη ζοφερή και μισαλλόδοξη πορεία της σημερινής Τουρκίας. Αντιγράφουμε την είδηση από τα Νέα του ΣΚΑΪ, ένα μάλλον κακογραμμένο κείμενο, αλλά ενημερωτικό. Με την παράκληση να μην κάνουμε σχόλια, επειδή δεν είναι κατάλληλη ώρα.....» [Ακολουθεί η σύνδεση με την Ιστοσελίδα: «*Βαρθολομαίος: Αν η Αγία Σοφία γίνει τέμενος οι χριστιανοί θα στραφούν κατά του Ισλάμ. Υπενθυμίζεται ότι στις 2 Ιουλίου το Συμβούλιο Επικρατείας της Τουρκίας αποφασίζει για το αν η Αγία Σοφία θα μετατραπεί σε τζαμί ακυρώνοντας την απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου του 1934 με την οποία είχε μετατραπεί σε μουσείο*»...

<https://www.skai.gr/news/greece/vartholomaios-an-i-agia-sofia-ginei-temenos-oi-xristianoι-tha-strafovun-kata-tou-islam?fbclid=J>

Στις 2 Ιουλίου γράψαμε στο Face Book Πολιτιστική Εταιρεία Πανόραμα που διατηρούμε: «Πυκνή ομίχλη καλύπτει σήμερα τη Μεγάλη Εκκλησία, δέσμια των πολιτικών συγκυριών, των αυθαιρεσιών και της αλαζονείας, αλλά ανθεκτική στον χρόνο και τον καιρό. Το αριστουργηματικό οικοδόμημα, τα χρυσά φόντα, τα μάρμαρα από τις τρεις ηπείρους της ιουστινιάνειας οικουμένης και τα λαμπρά έργα τέχνης, οι συμβολισμοί, οι μύθοι και οι θρύλοι, οι ανάσες και οι προσευχές από τα τρίςβαθα της ψυχής αμέτρητων ανθρώπων, τα μυριάδες ιστορικά βιώματα, τα καθημερινά περιστατικά, οι χιλιάδες περιπέτειες, η φορτισμένη συλλογική μνήμη, όλα αυτά τα ρητά και τα άρητα, τα ειπωμένα και τα ανείπωτα διαμορφώνουν το μεγαλειώδες πνευματικό εκτόπισμα που ξεπερνάει την πεζότητα της οποιασδήποτε επικαιρότητας. Όμως αυτή η βαριά ομίχλη που περιβάλλει σήμερα το μνημείο προκαλεί μεγάλη θλίψη. Ακόμα κι αν αποφασιστεί η διπλή λειτουργία του, την ημέρα για τους επισκέπτες και από το απόγευμα μέχρι νωρίς το πρωί σαν τζαμί, κάτι που φαίνεται αρκετά πιθανό, η αναμόχλευση ενός τέτοιου ζητήματος, η αμφισβήτηση ενός νόμιμου και εδραιωμένου καθεστώτος και τα όσα εκστόμισαν οι διάφοροι κατέχοντες μέρος της εξουσίας (μεταξύ των οποίων και ορισμένοι δημοσιογράφοι φιλοπροεδρικών και εθνικιστικών μέσων) δημιούργησαν μία πάρα πολύ δυσάρεστη ατμόσφαιρα κι έριξαν μπόλικο δηλητήριο στις ελληνοτουρκικές σχέσεις.» [Το κείμενο συνοδεύεται από 35 φωτογραφίες του μνημείου]

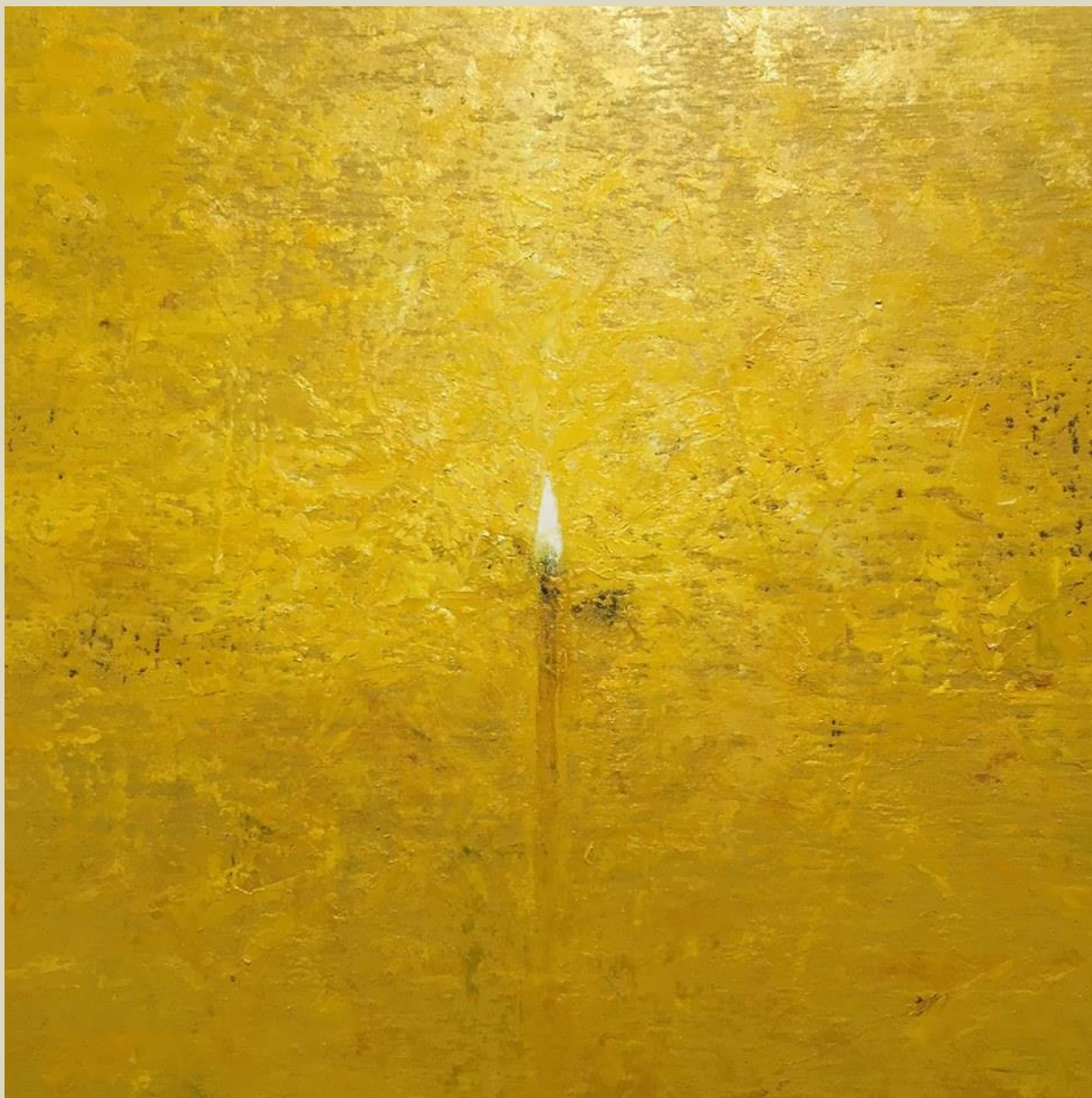
Στις 10 Ιουλίου γράψαμε μόνο μία λέξη: «Θλίψη»

Από το Face Book Πολιτιστική Εταιρεία Πανόραμα την ημέρα που επαναλειτούργησε η Αγία Σοφία ως τζαμί ύστερα από 89 χρόνια.

«Παρασκευή 24 Ιουλίου του 2020 ‘... Ναι· όμως ο μαντατοφόρος τρέχει κι όσο μακρύς κι αν είναι ο δρόμος του, θα φέρει σ’ αυτούς που γύρευαν ν’ αλυσοδέσουν τον Ελλήσποντο το φοβερό μήνυμα της Σαλαμίνας. || Φωνή Κυρίου επί των υδάτων. Νήσός τις ἔστι’. (Γιώργος Σεφέρης, απόσπασμα από το ποίημα «Σαλαμίνα της Κύπρος» όπου ο ποιητής εμπλέκει τις δύο Σαλαμίνες, την ελλαδική και την κυπριακή, και τις δύο περιφανείς νίκες των Ελλήνων κατά των Περσών).

Και επειδή υπάρχουν πολλές συμπτώσεις που μοιάζουν να μην είναι τυχαίες, απόψε στην αρχαία Επίδαυρο (κι αύριο και μεθαύριο) θα παρουσιαστούν οι «Πέρσες» του Αισχύλου. Εκεί, να ξέρεις, θα ακουστεί ξανά «το φοβερό μήνυμα της Σαλαμίνας» και θα το πάρουν ξανά οι θάλασσες για να το μεταφέρουν ως μέσα στην Ασία. Γιατί, ήρθε η ώρα πάλι να θυμηθούμε ότι ‘Χωρίς θριαμβολογίες και κομπασμούς και με σεβασμό στην οδύνη των ηττημένων, ο Αισχύλος παραδίδει έναν ύμνο για την ελευθερία του ατόμου και αντιπαραθέτει τα δημοκρατικά ιδεώδη απέναντι στη δεσποτική μοναρχία και την τυφλή υποταγή στην εξουσία. Η νίκη στεφανώνει εκείνους που ακολουθούν τη σύνεση, ενώ ο μηχανισμός της δικαιοσύνης τιμωρεί όποιον με οδηγό την αλαζονεία ξεπερνάει τα όρια, προσβάλλοντας με την έπαρσή του θεούς και ανθρώπους’.

Η σημερινή ημέρα είναι πολύ βαριά. Όμως ο μαντατοφόρος τρέχει. Κανένα χαλί, καμιά κουρτίνα και κανένας μουεζίνης δεν έχει τη δύναμη να κρύψει, να καλύψει, να αμαυρώσει, να υπερκεράσει, τη Σαλαμίνα. Φέτος συμπληρώνονται 2.500 χρόνια. Και η φλόγα, το άσβεστο πυρ, σιγοκαίει πάντα. Κάτι τέτοιες πολύ βαριές ημέρες το βλέπεις να αναδύεται από εκεί που νόμιζες ότι όλα είχαν χαθεί. Κι αν αναρωτηθείς ποια σχέση μπορεί να έχει η Σαλαμίνα με τα σημερινά θλιβερά τεκταινόμενα, ψάξε στην αιγίδα της Παρθένου Αθηνάς, θεάς της Σοφίας, που προστάτευε την πόλη της, την Αθήνα, και στην Εσθήτα και την Τιμία Ζώνη της Παρθένου Μαρίας, που είχε θέσει υπό την αιγίδα της την Κωνσταντινούπολη, όπου το κορυφαίο μνημείο είχε αφιερωθεί στη θεϊκή Σοφία. Αλλά, όπως και να το κάνουμε, αυτά είναι πράγματα ανείπωτα. Τα αισθάνεται όποιος βλέπει τον μαντατοφόρο να τρέχει. Δεν θα αφήσουμε τη μέρα να μας καταβροχθίσει.»

Ο πίνακας που συνόδευε την ανάρτηση και αντανακλά την πεποίθησή μας είναι του Χρήστου Μποκόρου

Ανάρτηση στις 28/7/2020 «Μας έστειλε τον σύνδεσμο [στο anaskafi.blogspot] ο δάσκαλος Χαράλαμπος Σπυρόπουλος και τον αναδημοσιεύουμε επειδή οι πληροφορίες σχετικά με το αναστηλωτικό έργο στην Αγία Σοφία και τη μετατροπή του μνημείου σε επισκέψιμο μνημείο τη δεκαετία του 1930 είναι κατά βάση σωστές – σε αντίθεση με τον κυκεώνα της ασχετοσύνης, της άγνοιας και της ημιμάθειας που ακούστηκε και ακούγεται στη χώρα μας από επίσημους, ημιεπίσημους, εκπροσώπους της τέταρτης εξουσίας και πολλούς άλλους. Περιέργως, το άρθρο εδώ δεν αναφέρεται στην πιο πρόσφατη μεγάλης έκτασης καταστροφή του μνημείου (κυρίως των ψηφιδωτών), στα μέσα του 19ου αιώνα (1847-49), από τους Ελβετούς αδελφούς Φοσσάτι στους οποίους είχε αναθέσει ο σουλτάνος την ανακαίνιση του μνημείου-τζαμιού τότε. Αλλά, ετοιμάζουμε ένα άρθρο γύρω από όλα αυτά κι ελπίζουμε ότι θα αποκατασταθούν αρκετά πράγματα. Γιατί σε λίγο θα ξεχάσουμε και μερικά από τα πιο βασικά, ακούγοντας τόσες διαστρεβλώσεις.

Προς το παρόν, αυτά. Όποτε βρείτε λίγο χρόνο για να διαβάσετε το σύντομο, αλλά τεκμηριωμένο, άρθρο της Μαρίας Θερμού με τις αρχαιακές φωτογραφίες, τρεις από τις οποίες δημοσιεύουμε εδώ.»

https://anaskafi.blogspot.com/2020/07/blog-post_39.html?fbclid=IwAR020Pcuhd1XghGffJT4kq-CA22oa0pnR5E7u-x3kI51Qq-ZzHYRMj56n2A

Ο Thomas Whittemore (στη φωτ πάνω αριστερά: έξω από την Αγία Σοφία), ιδρυτής του Αμερικανικού Βυζαντινού Ινστιτούτου, όταν ταξίδεψε του 1931 στην Κωνσταντινούπολη ήρθε σε επαφή με τον Κεμάλ Ατατούρκ και του ζήτησε να του δοθεί άδεια για να επιβλέψει την αφαίρεση του γύψου, που κάλυπτε τα βυζαντινά ψηφιδωτά στην Αγία Σοφία.

Έτσι, τότε έπαψε και επίσημα η λειτουργία του ισλαμικού τεμένους και άρχισε το έργο αποκάλυψης και αποκατάστασης των ψηφιδωτών, που οδήγησε στη μετατροπή του μνημείου στο Μουσείο της Αγίας Σοφίας (τουρκικά «Αγία Σόφια Μουζεσί») το 1935, το πιο επισκέψιμο μνημείο της Τουρκίας.

Σχετικά με αυτό το πολύ θλιβερό ζήτημα και ορισμένες από τις απόψεις που γράφθηκαν και ακούστηκαν στην Ελλάδα, ο μελετητής Γιάννης Μαυρίκος, και συνεργάτης του Πανοράματος, μας έστειλε ένα πολύ ενδιαφέρον κείμενο:

ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Αν τα πράγματα ήταν διαφορετικά, θα με κάλυπτε απόλυτα αυτό που διάβασα στην ανάρτηση του Πανοράματος στις 10 Ιουλίου: «Θλίψη». Δεν θα επιθυμούσα τίποτε άλλο να προσθέσω. Η αφορμή που με έκανε να αλλάξω γνώμη και να σχολιάσω περαιτέρω ήταν η παρέμβαση πρώην ανώτερου κυβερνητικού στελέχους, που είχε την αναιδεια, ας μου συγχωρηθεί η έκφραση, να ειρωνευτεί και να λοιδορήσει την άποψη που εξέφρασε η Ελένη Αρβελέρ. Οι ιταμότητες αυτού του κυρίου, ουδόλως με ενδιαφέρουν. Αφορούν γνώμες «ημών των επαΐων» όπως έλεγε και ο ίδιος, την εποχή που ήταν και αυτός «επαΐος». Αφορμή μόνον αποτελούν για να ασχοληθώ και εγώ με όσα είπε για το θέμα η Ελένη Αρβελέρ. Δεν έχω ούτε την αυτοπεποίθηση ούτε το πνευματικό ανάστημα για να κρίνω εγώ την Ελένη Αρβελέρ. Στέκομαι μπροστά στην προσωπικότητα και το –παρά την ηλικία της– αστραφτερό και κοφτερό μυαλό της με σεβασμό, συστολή και κάποιο δέος. Είμαι σίγουρος όμως ότι μου πα-

ραχωρεί το δικαίωμα της διαφωνίας, όπως έκανε πάντα άλλωστε στα αμφιθέατρα. «Ό,τι και να κάνει ο Ερντογάν, στους θόλους της Αγίας Σοφίας πάντοτε θα αντηχούν οι βυζαντινοί ύμνοι», είπε η Ελένη Αρβελέρ.

Πράγματι, έτσι είναι, πάντα θα αντηχούν οι βυζαντινοί ύμνοι, για εμάς. Είναι και θα είναι, πάντα για εμάς, μία πραγματικότητα που την κάνει πραγματικότητα η παιδεία μας, η παράδοση μας και η πανταχού παρούσα και αναπότρεπτη ιδεολογική χρήση της ιστορίας. Πέρα από όλα αυτά, η ιστορία γράφεται αλλιώς. Για 900 περίπου χρόνια στους θόλους της Μεγάλης Εκκλησίας αντηχούσαν πράγματι οι βυζαντινοί ύμνοι. Χρονικό διάστημα τεράστιο. Τα επόμενα 500 περίπου χρόνια αντηχούσαν στους θόλους στίχοι από το Κοράνι. Χρονικό διάστημα επίσης σεβαστό. Έτσι το θέλησε η ιστορία. Οι χώροι της Αγίας Σοφίας γέμισαν διαδοχικά από τις υπαρξιακές αγωνίες, τις ελπίδες και τις μύχιες προσδοκίες και των Χριστιανών και των Μουσουλμάνων. Το βάρος, το βάθος, η ιερότητα τόσων ελπίδων και συσσωρευμένης ανθρώπινης αγωνίας και ο συγκινησιακός φόρτος εκατομμυρίων ανθρώπων καθιέρωσαν την Αγία Σοφία, κατά την γνώμη μου, περισσότερο από την καθιέρωση που της πρόσφερε ο θεμέλιος λίθος του Ιουστινιανού. Ο Μουσταφά Κεμάλ, με μία υπολογισμένη πολιτική και σαφώς ιδιοτελή κίνηση έδωσε εμμέσως την ευκαιρία να ανοιχτεί η Αγία Σοφία και στην υπόλοιπη ανθρωπότητα. Έδωσε και στα υπόλοιπα δόγματα και τρόπους προσέγγισης του θείου, την δυνατότητα επικοινωνίας με το θείο μέσα στην επιβλητική εκκλησία. Γιατί, ανεξαρτήτως της πίστης ή του σκεπτικισμού ή ακόμη και του μηδενισμού με τον οποίο η ανθρωπότητα βλέπει το ιερό, η ιδιαιτερότητα των χώρων της εκκλησίας υποβάλλει το υπόρρητο θρησκευτικό συναίσθημα, τον τρόπο που επικοινωνεί κάθε ψυχή με το σύμπαν δηλαδή, όλων των ανθρώπων που ξεκινούν να την δουν σαν μουσείο. Αυτό είναι η απόλυτη οικουμενικότητα της Μεγάλης Εκκλησίας. Η βαρβαρότητα της κίνησης του Ερντογάν συνίσταται ακριβώς σε τούτο: Στερεί το στοιχείο της οικουμενικότητας από το μνημείο όταν επιχειρεί να εξασφαλίσει σε αυτό προνομιακή θέση στο Ισλάμ. Η άποψη της Ελένης Αρβελέρ, κατά την γνώμη μου, αρνείται αυτή την θέση προβάλλοντας ακουσίως όμως την προνομιακή θέση της Ορθόδοξης Χριστιανικής κοινότητας. Και οι δύο θέσεις, η πρώτη επιθετικά και άμεσα, η δεύτερη αμυντικά και έμμεσα, αφαιρούν από το στοιχείο της οικουμενικότητας. Αυτή η οικουμενικότητα όμως ακριβώς, είναι το επιχείρημα της διεθνούς κοινότητας.

Δεν παραγνωρίζω φυσικά το συγκινησιακό βάρος του συμβολισμού που έχει η Αγία Σοφία για εμάς. Είναι τόσο βαθύ ώστε κάνει λογική την αμφισβήτηση των δικών μου θέσεων που είναι ενδεχόμενο να λυπήσουν πολλούς, φίλους και μη, να απαξιωθούν ή και να απορριφθούν με αγανάκτηση. Το κατανοώ και το αποδέχομαι. Δεν με πειράζει η απόρριψη. Άλλο πράγμα με τρομάζει. Όταν, με την ευκαιρία της συγκεκριμένης ιστορικής πρόκλησης που ζούμε, οι άνθρωποι αντιδρούν και εκφράζονται με τόσο βαθύ μίσος, αγοραία χυδαιότητα και παραληρηματική οργή, νομίζω ότι και η καθημερινότητά τους μπορεί να γίνει πολύ τοξική. Και αυτή η τοξικότητα επηρεάζει και δηλητηριάζει και τις δικές μας ζωές.

Γιάννης Μαυρίκος, 20/7/2020

Τέσσερα χρόνια πριν

Όμως, είναι απαραίτητο να υπενθυμίσουμε πως ό,τι συνέβη τον φετινό Ιούλιο σχετικά με το κορυφαίο βυζαντινό μνημείο και έμβλημα μέχρι σήμερα της Κωνσταντινούπολης, μας πόνεσε, μας πίκρανε και μας προσέβαλε, αλλά δεν έπρεπε να μας αιφνιδιάσει. Η στροφή προς την επιθετική, μισαλλόδοξη και εθνικιστική θρησκοληψία στην Τουρκία και η κατασκευή ενός ψευδο-οθωμανικού πολιτικού μορφώματος είναι το όραμα που υλοποιεί συστηματικά από τις αρχές του 21ου αιώνα ο τότε πρωθυπουργός και νυν πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας. Στη διάρκεια αυτής της διαδικασίας, και με την ανοχή των Μεγάλων Δυνάμεων, αλλά και του διεθνούς τύπου (που δεν «πρόσεξε» τίποτα επί τόσα χρόνια σε κανέναν τομέα του δημόσιου βίου), τρεις εξαιρετικά σημαντικοί βυζαντινοί ναοί, που και οι τρεις ήταν αφιερωμένοι στην αγία Σοφία, και οι τρεις ήταν κηρυγμένα και επισκέψιμα μνημεία, μετατράπηκαν σε τζαμιά: η Αγία Σοφία της Νίκαιας / Ιζνίκ στη μικρασιατική Βιθυνία, η Αγία Σοφία της Βιζύης / Βίζε στην Ανατολική Θράκη και πρόσφατα η Αγία Σοφία της Τραπεζούντας / Τράμπζον στην πρωτεύουσα του Αν. Πόντου. Η τέταρτη θα ήταν βεβαίως η Μεγάλη Εκκλησία. Εκεί οδηγούσαν τα πράγματα. Ας αναφέρουμε και τον Άγιο Γρηγόριο της Καρβάλης / Γκέλβερι στην Καππαδοκία. Κι αυτός από μνημείο έγινε τζαμί, ένα τζαμί μάλιστα στο οποίο δεν πηγαίνει κανείς για να προσευχηθεί, γιατί είναι εκτός του οικισμού. Η Τουρκία ποσώς ενδιαφέρθηκε για τη δυσάρεστη εικόνα που θα παρουσίαζε στους τουρίστες.

Τα σημάδια ήταν πάρα πολλά, πολύ θλιβερά, ανησυχητικά και αυξανόμενα. Σχεδόν κανείς δεν αντέδρασε. Ανάμεσα στους ελάχιστους που αντέδρασαν αρκετά εγκαίρως ήταν η Πολιτιστική Εταιρεία Πανόραμα. Το «αρκετά εγκαίρως» σημαίνει πριν από την ημερομηνία του αποτυχημένου πραξικοπήματος εναντίον του καθεστώτος Ερντογάν. Απλώς συνέπεσε να είναι μερικές ημέρες πριν. Αιτία ήταν και τότε η ευκαιριακή χρήση της Αγίας Σοφίας σαν τζαμί.

Με το παρακάτω κείμενο, που αναρτήσαμε στην Ιστοσελίδα του Πανοράματος (apan.gr) στις 15 Ιουλίου του 2016 (απίστευτες ημερολογιακές συμπτώσεις), εξηγήσαμε τη θέση μας σχετικά με την ακύρωση τριών προγραμματισμένων ταξιδιών στην Πόλη. Τότε, αυτό το κείμενο είχε μεγάλη απήχηση και η θέση μας υιοθετήθηκε από πολύ κόσμο. Το αντέγραφαν και το έστελναν σε πάμπολλους παραλήπτες. Ήταν για πολλούς μία αφύπνιση. Το επαναφέρουμε εδώ, λόγω του ότι έγινε και πάλι δραματικά επίκαιρο.

Η ανάρτηση της 15ης Ιουλίου 2016

Εδώ δεν θα βρείτε την αναγγελία ενός πανοραμικού ταξιδιού, αλλά τον λόγο για τον οποίο ακυρώσαμε ένα τετραήμερο πρόγραμμα στην «Άγνωστη Πόλη», που θα ξεκινούσε το Σάββατο 9/7/2016. Κι ο λόγος είναι η προκλητική χρήση ενός κορυφαίου μνημείου της ανθρωπότητας για πολιτική προπαγάνδα ενός λαϊκιστή και φονταμενταλιστή ηγεμόνα. Θέλουμε, όμως, να μοιραστούμε μαζί σας την άποψή μας, διηγούμενοι και το ιστορικό.

Αυτή η ιστορία, λοιπόν, άρχισε τον περασμένο χρόνο, όταν αποφασίσαμε να οργανώσουμε ένα πολυήμερο ταξίδι στην Πόλη, όπως κάναμε τον παλαιό καιρό με εκείνα τα πρωτοποριακά δεκαήμερα προγράμματα και τις ολόήμερες ξεναγήσεις. Η «Magna Πόλις», όπως ονομάσαμε αυτό το μεγάλο ταξίδι, θα διαρκούσε από το πρωί του Σαββάτου 9 Ιουλίου μέχρι το βράδυ της Κυριακής 17 Ιουλίου 2016 και θα κάλυπτε σχεδόν τα πάντα –δίχως να τα προλάβουμε και πάλι όλα. Επιλέξαμε τον Ιούλιο, μολονότι

δεν οργανώνουμε συνήθως καλοκαιρινά ταξίδια, και γιατί βολεύει πολλούς εργαζόμενους, ιδίως δε τους εκπαιδευτικούς, αλλά και γιατί ο πληθυσμός της Πόλης μειώνεται λόγω διακοπών, ενώ οι περισσότεροι τουρίστες αποφεύγουν τα αστικά κέντρα το κατακαλόκαιρο. Βεβαίως, θα είχαμε να αντιμετωπίσουμε τη ζέστη και την υγρασία. Αλλά η κίνηση και οι ουρές για την είσοδο στα μεγάλα μνημεία θα ήταν σαφώς μειωμένες. Πολλά μέλη μας έδειξαν ενδιαφέρον, γράφτηκαν σε κατάλογο αναμονής κι εμείς οργανώσαμε άλλες δύο επαναλήψεις: τον Σεπτέμβριο και τον Νοέμβριο του 2016.

Για να οργανωθούν όλες οι λεπτομέρειες πήγαμε επί τόπου στις αρχές Μαρτίου του 2016. Κάνοντας όλο το πρόγραμμα με μία μία όλες τις στάσεις, διαπιστώσαμε από κοντά διάφορα καθόλου ευχάριστα πράγματα. Τα περισσότερα μνημεία «αναστηλώνονται» ή «αναστηλώθηκαν» πρόσφατα με ευθύνη του Δήμου Φατίχ, που καταλαμβάνει όλη την εντός των βυζαντινών τειχών Πόλη. Κι όταν αυτά τα έργα τα αναλαμβάνει ένας δήμος στην Τουρκία, το αποτέλεσμα είναι στις περισσότερες περιπτώσεις τραγικό. Η αντίληψη είναι αυτή του εργολάβου. Επιστημονική επιστασία ή οποιαδήποτε έστω συμβουλευτική παρέμβαση τουρκικών πανεπιστημίων και της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας απαγορεύεται. Τα «αναστηλωτικά» έργα αντιμετωπίζονται κυρίως σαν αναπτυξιακά, τουριστικά και καλλωπιστικά για το μοίρασμα χρήματος, τη δημιουργία θέσεων για εκατοντάδες υπαλλήλους και την εξεύρεση μεροκάματου για χιλιάδες εργατικά χέρια (που επιλέγονται συνήθως με κομματικά κριτήρια, αλλά αυτό είναι μια άλλη ιστορία). **Μνημεία πέντε, δέκα ή και δεκαπέντε-δεκαεπτά αιώνων** (όπως η στήλη του Μαρκιανού, του 450-452) **χάνουν τον χαρακτήρα τους**, ξεπουπουλίζονται και μετατρέπονται σε «αξεσουάρ» ενός τεχνητού αστικού τοπίου (όπου ξεχειλίζει το τριτοκοσμικό κιτς) με ζαρντινιέρες, γυαλιστερές μαρμαρόπλακες, γλαστρούλες σε στήλες του ηλεκτρικού, πολύχρωμους κάδους σκουπιδιών, τουβλάκια τύπου ρουστίκ, «γραφικά» καφέ, παρτέρια με γαρμπίλι και χαμηλά ψευτολούλουδα (όχι ψεύτικα, αλλά του σωλήνα), μωβ και πορτοκαλί τραμπάλες, τουρκουάζ τσουλήθρες κι άλλα παιχνίδια για παιδικές χαρές (μάλλον κάποιος «κουμπάρος» τις προμηθεύει, γιατί έχει γεμίσει όλη η Τουρκία, ακόμα και σε ακατοίκητες περιοχές, ή ανάμεσα σε δρόμους μεγάλης κυκλοφορίας, όπου είναι αδύνατο να φτάσει κάποιο παιδάκι). Το μεγαλύτερο θύμα των δημοτικών επεμβάσεων ήταν τα Χερσαία Τείχη, έργο που άρχισε το 1986 και μέσα σε δέκα χρόνια κατέστρεψε περίπου το μισό, επειδή το άλλο μισό ήταν εκτός «αναστηλωτικού» προγράμματος. Με το τσιμέντο το Θεοδοσιανό Τείχος καταστράφηκε ανεπιστρεπτί, αλλά ακόμα και η «αναστήλωση» ήταν τόσο κακή, ώστε στο σεισμό του 1999 να πέσουν αυτά τα τμήματα της οχυρωματικής κατασκευής. Έτσι, ο Δήμος και οι εργολάβοι άδραξαν την ευκαιρία για επισκευή της δικής τους επισκευής, ενώ η επέκταση της «αναστήλωσης» –νέο πρόγραμμα αυτό– άρχισε το 2013-14. Πρώτος στόχος: η λεγόμενη «Φυλακή του Ανεμά» στο Κομνήνιο Τείχος και το παρακείμενο Ανάκτορο του Πορφυρογέννητου / Τεκφούρ Σαράι. Το Ανάκτορο, μάλιστα, μετατράπηκε σε καφέ-μπαρ, με ωραιότατα παράθυρα αλουμινένια, αλλά δεν λειτούργησε, άγνωστο γιατί. Λίγο πιο κάτω, βρήκαμε το εργοτάξιο της «αναστήλωσης» στην περιοχή μεταξύ Τεκφούρ Σαράι και Εντιρνέ Καπού: οι μπουλντόζες είχαν γκρεμίσει τον φράχτη του Ρωμαϊκού Κοιμητηρίου Εγρίκαπου, που βρίσκεται ακριβώς έξω από τα Τείχη, και μπάζα είχαν σκεπάσει την πρώτη σειρά των τάφων.

Μία από τις διαπιστώσεις που κάναμε, λοιπόν, ήταν ότι πολλά από τα «αναστηλωθέντα» δεν είναι επισκέψιμα. Παράδειγμα, εκτός από το Τεκφούρ: το Επταπύργιο / Γεντίκουλέ. Άλλα σημαντικά μνημεία, όπως η Μονή Στουδίου των μέσων του 5ου αι., είναι κλειστά λόγω αναστήλωσης. Κλειστό και το μεγαλύτερο μέρος του Αρχαιολογικού Μουσείου, λόγω αναδιοργάνωσης-επανέκθεσης. Σκεπασμένες ακόμα και οι αυτοκρατορικές σαρκοφάγοι από πορφυρίτη που βρίσκονται στον κήπο. Υπό «αναστήλωση» της συμφοράς και το καθολικό της αυτοκρατορικής Μονής του Παντοκράτορος. Ο Άγιος Πολύευκτος (λίγα θεμέλια του 6ου αι. μέσα σε ακάλυπτο κι αφύλακτο χώρο) έχει μεταβληθεί σε δημόσιο ουρητήριο και φιλοξενεί άστεγους και άλλους. Βρωμοκοπάει ο χώρος. Αρχίσαμε να συζητούμε αν άξιζε τον κόπο να κάνουμε το ταξίδι. Μας είχε ιδιαίτερα πειράζει και η βαριά πολιτική ατμόσφαιρα που κολλούσε πάνω σου σαν βδέλλα. Η προϊούσα φονταμελιστική ασθένεια, που απλώνεται με την ταχύτητα πάνδημης επιδημίας. Η αύξηση των εστιατορίων όπου δεν σερβίρεται αλκοόλ, ούτε μύρα ή κρασί. Αλλά και η τρελή ακρίβεια. Επιστρέψαμε προβληματισμένοι. Τρεις ημέρες αργότερα, έγινε η επίθεση σε κεντρικό δρόμο του Πέραν. Ακυρώσαμε τη «Μαгна Πόλις».

Πέρασαν μια δυο εβδομάδες και άρχισαν τα μέλη να μας πιέζουν. «Ας μην πάμε στα γνωστά αξιοθέατα, ας αποφύγουμε τα τουριστικά μέρη». Έτσι, καταστρώσαμε το πρόγραμμα για την τετραήμερη «Άγνωστη Πόλη». Αποφύγαμε ό,τι θεωρούσαμε επικίνδυνο. Φτιάξαμε πολύ ενδιαφέρουσες διαδρομές. Κυριολεκτικά άγνωστα μέρη. Θα ξεκινούσαμε πάλι το Σάββατο 9 Ιουλίου, που θα είχε τελειώσει ο μήνας του Ραμαντάν και το Μπαϊράμι (διακοπές για τους Μουσουλμάνους). Όλα έτοιμα.

Ώσπου, νωρίς το απόγευμα της Κυριακής 5 Ιουνίου ακούσαμε την απίστευτη είδηση και αμέσως γράψαμε στο Face Book της Πολιτιστικής Εταιρείας Πανόραμα: «Η Αγία Σοφία, μουσείο από το 1930 με απόφαση του Κεμάλ Ατατούρκ, αλλάζει χαρακτήρα από τα ξημερώματα της Δευτέρας 6 Ιουνίου 2016, όταν αρχίζει το Ραμαντάν; Ακούσαμε, μείναμε έκθαμβοι, αποτρέψαμε τα αισθήματα οργής, ψάξαμε ελληνικές, τουρκικές και ξένες πηγές, κι εξακολουθούμε να κρατάμε επιφυλάξεις ως προς την αυθεντικότητα της είδησης μόνο και μόνο γιατί δεν θέλουμε να πιστέψουμε ότι μπορεί να συμβεί κάτι τέτοιο σε λίγες ώρες από τώρα. Αν πράγματι πρόκειται να συμβεί κάτι τέτοιο (ως απάντηση του προέδρου Ερντογάν προς το ψήφισμα της Γερμανίας για την αναγνώριση της Γενοκτονίας των Αρμενίων, όπως διαβάσαμε σε ξένες εφημερίδες, ή για οποιονδήποτε άλλο λόγο στο πλαίσιο της φονταμενταλιστικής κατολίσθησης της ερντογανικής Τουρκίας), θα είναι πράξη χυδαίας μισαλλοδοξίας εναντίον όχι μόνο του χριστιανικού κόσμου αλλά των «κοινών» αξιών που ευαγγελίζεται η ανθρωπότητα. Ένα φυτίλι που θα πυροδοτήσει ανεξέλεγκτες αντιδράσεις από εκείνες που αγωνιζόμαστε να κατευνάσουμε, για να εξαλειφθούν οι ρατσισμοί κάθε είδους. Μεταφέρουμε, προς το παρόν, την είδηση-εφιάλη όπως τη βρήκαμε σχεδόν πανομοιότυπη σε όλα τα ελληνικά ΜΜΕ ...».

Ύστερα, ξημερώματα της Δευτέρας 6/6 ήρθε η φωνή του αναγνώστη του Κορανίου και, μη θέλοντας ακόμα να το πιστέψουμε, γράψαμε: «Αγωνία, ανησυχία και θλίψη. Περιμένουμε κι ελπίζουμε να διαψευστούν οι ειδήσεις για τη μετατροπή της Αγίας Σοφίας, περιοδική προς το παρόν. Οι ακραίοι οδη-

γούν το κοινό αίσθημα στα άκρα». Ναι. Είχαμε ελπίσει ότι αυτό έγινε για μία φορά, καθώς άνοιγε το Ραμαζάνι. Αυταπάτες. **Τα ξημερώματα της Τρίτης 7/6 επαναλήφθηκε.** Τότε, καταλάβαμε ότι ο πρόεδρος της Τουρκίας έχει αποφασίσει να μετατρέψει το Μουσείο της Αγίας Σοφίας / Ayasofya Müzesi σε τζαμί το βράδυ και να κρατήσει τη μουσειακή του λειτουργία για τη διάρκεια της ημέρας, ώστε να μην χαθούν οι τουρίστες (το 2015 έφτασαν τα τρεισήμισι εκατομμύρια). **Το ταξίδι μας έπρεπε να ακυρωθεί.**

Όσπου να γράψουμε το κείμενο της διαμαρτυρίας και ταυτόχρονης ακύρωσης, με στόχο να του δώσουμε ευρύτατη δημοσιότητα, έγινε το επόμενο τρομοκρατικό χτύπημα. Αυτή τη φορά στην περιοχή του Μπαγιαζίντ, στο κέντρο της Παλαιάς Πόλης. Ακυρώσαμε το ταξίδι δίχως εξηγήσεις. Όλοι συμπέραναν ότι η ακύρωση έγινε λόγω και του νέου χτυπήματος. Όχι. Το είχαμε αποφασίσει πριν. Απλώς περιμέναμε να περάσει ένα εύλογο διάστημα από την επίθεση στο Μπαγιαζίντ, για να εξηγήσουμε τους λόγους και να προτρέψουμε κι άλλους να προβούν σε ακυρώσεις. Ύστερα χτύπησαν το Αεροδρόμιο Ατατούρκ. Ταξίδια πολλά ακυρώθηκαν, η Πόλη άδειασε. Αλλά δεν θέλουμε να το αφήσουμε να περάσει έτσι, χαμένο ανάμεσα σε εγκληματικές ενέργειες με δεκάδες θύματα (νεκρούς και τραυματίες).

Η θέση μας ανέκαθεν ήταν ότι οι επισκέψεις μας στην Τουρκία, και πολύ περισσότερο στην Πόλη, δεν έχουν τουριστικό χαρακτήρα. Άλλωστε η Πολιτιστική Εταιρεία Πανόραμα ιδρύθηκε το 1985, μετά από ένα δεκαπενθήμερο ταξίδι στην Πόλη. Κάθε ταξίδι ήταν και μία συνειδητή πράξη στήριξης του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της πολιτικής Ρωμοσύνης. Εκκλησιαζόμαστε σε απομακρυσμένες εκκλησίες. Ενισχύαμε επί δεκαετίες πάνω από 45 άπορους Ρωμιούς. Γιορτάζαμε με το Ζωγράφειο Γυμνάσιο και Λύκειο στις 21 Νοεμβρίου. Βρισκόμαστε στο **Φανάρι** σε μεγάλες εορτές, συχνά μόνοι στον πατριαρχικό ναό (τα χρόνια πριν από τον σεισμό του 1999, όταν πλέον άλλαζαν οι διαθέσεις και η ατμόσφαιρα). Βοηθήσαμε την έκδοση του λευκώματος για τις Εκκλησίες της Πόλης (1999) και οργανώσαμε την παρουσίαση του τόμου στο Φανάρι. **Είμαστε ολόψυχα εκεί.** Ακόμα κι όταν χτυπήθηκε η Συναγωγή (15/11/2003) δεν ακυρώσαμε το επικείμενο ταξίδι μας για τα Εισόδια. Κι είμαστε στον δρόμο για την Πόλη, όταν μάθαμε για την τρομοκρατική επίθεση εναντίον του Βρετανικού Προξενείου το πρωί της 20ής του μηνός. Αμέσως σταματήσαμε και συζητήσαμε την πιθανότητα να επιστρέψουμε στην Ελλάδα. Είκοσι πέντε συνταξιδιώτες ψήφισαν υπέρ της πρότασης να πάμε στην Πόλη και τρεις προτιμούσαν να γυρίσουμε. Πήγαμε. Ο ναός των Εισοδίων, κοντά στο Προξενείο, είχε υποστεί ζημιές. Ο Εσπερινός στις 20/11/2003 έγινε στην Αγία Τριάδα στο Ταξίμ. Κανείς μας δεν θα ξεχάσει τα μάτια του Βαρθολομαίου. Αλλά και την έκπληξή του (:), την αγαλλίασή του (;) όταν σήκωσε κάποια στιγμή το κεφάλι και μας είδε εκεί. Ναι θα είμαστε εκεί. Ολόψυχα. Δίχως πολλές κουβέντες. Τον ακολουθήσαμε στην πρώτη λειτουργία στην Πέργαμο και στην Έφεσο ... Δύσκολα εγχειρήματα τότε.

Παρακολουθούσαμε, όμως, και τις σταδιακές αλλαγές. Όλα επιταχύνθηκαν καθώς περνούσε ο καιρός και αποκτούσε τον απόλυτο έλεγχο της χώρας ο πολλά υποσχόμενος νέος πρωθυπουργός, νυν πρόεδρος. Κάποιοι ήταν ενθουσιασμένοι. Κάποιοι ήταν επιφυλακτικοί. Εμείς ανησυχούσαμε όλο και πιο

πολύ. Βλέπαμε τους παλαιούς οθωμανικούς μεντρεσέδες να ξαναγίνονται κορανικά σχολεία. Ακόμα και μισοερειπωμένα караβάν-σεράγια σε όλη την επικράτεια επισκευάζονταν και γίνονταν χώροι για παιδικές συγκεντρώσεις (κεκαλυμμένα κατηχητικά). Οι μαντήλες και τα ειδικά ανδρικά ενδύματα των πιστών αυξάνονταν. Τα ποτά μειώνονταν. Από εκατοντάδες μιναρέδες ακουγόταν το ηχογραφημένο κάλεσμα για προσευχή. Ύστερα ήρθαν οι απαγορεύσεις στη διάρκεια του Ραμαζανιού. Ύστερα απαγορεύτηκαν τα τραπέζια έξω από τα δεκάδες καφέ του Πέραν. Ύστερα έγιναν κι άλλα πολλά. Πάρα πολλά. **Η εκτροπή ήταν πλέον φανερή σε όλα τα επίπεδα, σε όλες τις εκφάνσεις της δημόσιας ζωής, ακόμα και της ιδιωτικής.**

Ύστερα, άρχισαν οι φίλοι μας να πουλούν τα θερινά τους σπίτια, να στέλνουν τα παιδιά τους στο εξωτερικό, να βρίσκονται με το ένα πόδι εντός και το άλλος εκτός της χώρας. Ζούσαμε την απελπισία τους. **Ακολούθησε η ανάμειξη της Τουρκίας στο Συριακό.** Τίποτα δεν έχει ειπωθεί ακόμα σχετικά με αυτή την ιστορία.

Ύστερα, η Τουρκία επέτρεψε να οργανωθεί το εγκληματικό δίκτυο της αποστολής προσφύγων στην Ελλάδα. Γέμισαν οι ακτές της με μαγαζιά που πουλούσαν βάρκες, ψεύτικα σωσίβια, ψεύτικες μηχανές. Μαύρο χρήμα, μεγάλα κέρδη, πολλοί οι εμπλεκόμενοι. Σε ένα αστυνομοκρατούμενο κράτος χιλιάδες ξένοι συγκεντρώνονταν στα παράλια, επιβιβάζονταν στις βάρκες και απέπλεαν. Ένας ακήρυχτος πόλεμος της Τουρκίας εναντίον της Ελλάδας. Η σίγουρη καταστροφή της χώρας μας και η ανείπωτη τραγωδία χιλιάδων ανθρώπων. **Μέχρι πού μπορεί να αντέξει η ανοχή μας;**

Έτσι, φτάσαμε στο ξημέρωμα της Δευτέρας 6 Ιουνίου 2016, πρώτη ημέρα του Ραμαζανιού. Ένας ιμάμης μέσα στην Αγία Σοφία διαβάζει το Κοράνι. Είναι μόνος. Αυτός και οι άντρες του τηλεοπτικού συνεργείου που μεταδίδει σε εθνικό δίκτυο την ανάγνωση. Η πρόκληση είναι ευθεία. Οι επίσημες αντιδράσεις χλιαρές, σχεδόν ανύπαρκτες. Ούτε ο Ρώσος πρόεδρος, ο μέγας προστάτης της Ορθοδοξίας, αντέδρασε. Άσχημα παιχνίδια σε βάρος του θρησκευτικού αισθήματος Χριστιανών και Μουσουλμάνων. Χρήση και εκμετάλλευση συμβόλων για ταπεινούς σκοπούς. Κάπου, σε ένα έντυπο περιορισμένης κυκλοφορίας, διαβάσαμε τη διαμαρτυρία του Οικουμενικού Πατριάρχη. **Δεν πέρασε στις ελληνικές εφημερίδες.**

Πώς θα διαχειριστούμε την ανίερη πράξη, την πρόκληση και τη σιγή; Να το ξεχάσουμε κι εμείς; Να συμπεριφερθούμε σαν να μην καταλάβαμε τίποτα; Κι ύστερα πού θα κρυφτούμε για να μην βλέπουμε το πρόσωπό μας; Η μόνη δυνατότητα που έχουμε είναι να στερήσουμε την Τουρκία από την παρουσία μας. Και αυτή η απόφαση να δηλωθεί καθαρά και ξάστερα. Γιατί η αλλαγή του μνημειακού-μουσειακού χαρακτήρα της Αγίας Σοφίας μάς θίγει άμεσα και βαρύτατα. Όχι μόνον ως Ορθοδόξους, όχι μόνον ως Χριστιανούς, αλλά ως μέλη μίας πολιτισμένης κοινωνίας που σέβεται και προστατεύει τις πανανθρώπινες αξίες και τα σύμβολα.

Η Αγία Σοφία υπήρξε το σύμβολο της βυζαντινής πρωτεύουσας από το 537 έως το 1453 και της οθωμανικής από το 1453 έως το 1923 κι εξακολουθεί να είναι το σύμβολο αυτής της πόλης, το

πλέον αναγνωρίσιμο σημάδι της παγκοσμίως. Κι όπως η Πόλη δεν είναι πλέον πρωτεύουσα, έτσι και το μνημείο δεν υπηρετεί πλέον θρησκευτικούς σκοπούς. Το πώς νοιώθει ο καθένας την πνευματική του σημασία δεν αφορά τον θεσμικό ρόλο του μνημείου. Η ιεροσολία που διαπράχθηκε επί τριάντα ημέρες δεν σχετίζεται με την πνευματικότητά του, αλλά με την εκμετάλλευση του θρησκευτικού αισθήματος για την ενίσχυση της δύναμης ενός αλαζονικού ηγεμόνα, ο οποίος προδοτεί τη μισαλλοδοξία παραποιώντας ακόμα και τις αρχές της δικής του θρησκείας. Αυτό το παραμορφωμένο πρόσωπο αποτελεί προσβολή. Και απειλή.

Αυτά γράφαμε στις 15 Ιουλίου του 2016 ...

Ας μην πει κανείς ότι δεν ήξερε...

